

Άννα Αγγελολούλου, Ο Κ. Π. Μίσιρκοφ (1874-1926) καί η κίνηση των «μακεδονιστών», University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004 [Ана Ангелопулу, К. П. Мисирков (1874-1926) и движењето на „македонистиите“, University Studio Press, Солун 2004], pp. 613.

Едицијата „Елинизмот и светот на Словените“ е издавачки потфат под покровителство на издавачката куќа University Studio Press од Солун. Во рамките на оваа едиција се објавуваат дела од особен интерес за грчката, но бездруго и за нашата научна јавност – дела чија главна тема е интеракцијата меѓу современата грчка држава и нејзините словенски соседи, со особена нагласка на последните децении од XIX и првите децении од XX век, значи, токму во времето кога се наметнува македонското прашање. Уредник на оваа едиција е Антониос Тахиасос, професор на Аристотеловиот универзитет во Солун, дописен член на Атинската Академија, член на Српската Академија на Науките и Уметностите, како и на Бугарската Академија на Науките.

Седма по ред книга во едицијата, објавена во 2004 година, е дело на Ана Ангелопулу – К. П. Мисирков (1874-1926) и движењето на „македонистиите“, за кое во продолжение ќе проговориме поопсежно. Во основа, станува збор за текст од докторската дисертација на авторката, успешно одбранета на Одделот за Историја и Археологија на Аристотеловиот Универзитет во Солун, кој речиси непроменет, со сосем мали поправки и со зголемен опсег на илустрации, сега се објавува за првпат. Дело на Ангелопулу е по многу нешта интересно и го заслужува нашето неподелено внимание: станува збор за опсежна, солидно опремена и илустрирана студија

во која главен предмет на истражување се животот и делото на К. П. Мисирков, ставени во широк контекст на собитојата од крајот на XIX и почетокот на XX век.

За значењето на делото на Ангелопулу, барем во рамките на грчката научна јавност, зборува и уредникот на едицијата во *Предговорот* (стр. 9-10): откако, преку неколку општи места, ќе се осврне на настаните на Балканскиот полуостров во последниве неколку години, тој ќе заклучи дека секој добар историчар во нив ќе препознае одглаци на минати недоразбирања и конфликти, чие одамна посеано семе и денес раѓа раздор. Дело на Ангелопулу, според уредникот, е начин тој раздор да се премости. Треба да се укаже дека авторката воопшто не обрнува внимание на фактот дека движењето за кое пишува е наречено „македонско“, ниту пак цени дека треба да се дискутира за неговото име: со манир на вистински историчар, таа доблесно го прифаќа именувањето на нештата онакво какво што е, и тоа го почитува низ целата книга. Втората доблест на авторката е што со вештина и полна научна одговорност ги истражува и коментира странските (т.е. бугарските и македонските) изворни материјали, навлегувајќи во секој детал на оваа сложена и многузначна тема. Најпосле, уредникот не пропушта да потсети и да нагласи дека официјалната грчка историографија не се согласува со начинот на именување што го прифаќа Ангелопулу,

па сепак, може да го препорача нејзиниот труд, зашто таа успешно говори не само за изворите, туку и ја анализира аргументацијата со која еден соседен народ ја оправдува својата „македонска“ припадност. Токму затоа, делото на авторката може да се сфати и реално да послужи, како искрен обид во насока на смирено и непретенциозно истражување на историјата на Балканскиот Полуостров.

Уште на почетокот, може да се признае дека голем дел од пофалбите на уредникот на едицијата се сосем оправдани. Вистина е дека Ангелопулу воопшто не се двоуми да зборува за Македонија и Македонци; сепак, право е да се каже дека таа ги употребува овие термини без наводници само кога зборува за географска Македонија и за нејзиното население без оглед на етничката припадност. Во случај, пак, кога станува збор за етничка Македонија, за македонската држава или за Македонци како народ, наводниците се задолжителни. Аргументацијата на авторката, иако за нас спорна, е искажана отворено и искрено: таа, како што вели, нема намера да порекнува дека во една соседна земја живее „македонски народ“, туку едноставно – не е сигурна дали станува збор за народ со завршена (или, поточно кажано, *докажана и завршена*) етногенеза. Како и да е, тоа воопшто не и пречи слободно да се служи со изворите и архивските материјали на македонски (и бугарски) јазик. Во импресивната библиографија (стр. 583-611), занемарлив дел од насловите е на грчки јазик и од грчки автори; авторката во најголема мера се служела со трудови од македонски научни работници, и нешто помалку со бугарска литература.

Но, изборот и начинот на кој Ангелопулу се служи со библиографијата, како и оценката на точноста и објективноста на нејзиното детално проучување на собитијата, несомнено треба да им се препуштат на истражувачите на кои периодот на Мисирков им е потесна специјалност; нивна задача ќе биде да спорат дали авторката точно ги прикажува настаните, и дали целосно и правилно навле-

ла во собитијата врзани за македонската преродба. Нас, пак, нè интересира нешто сосем друго. Имено, како што истакнува и уредникот, Ангелопулу е прва грчка историчарка која се нафатила да пишува за оваа проблематика; затоа, мошне е интересен предизвикот нејзиното дело да се согледа од поширок аспект и да се испитаат премисите, методологијата на изведување и заклучоците до кои доаѓа. Ова, пак, ќе ни ја открие и идејата која стои зад нејзиниот труд, и причините поради кои тој е воопшто напишан.

Трудот е поделен на два големи дела: „Сепаратистички“ тенденции кај „македонската интелигенција“ во Бугарија (стр. 33-233), и „Македонскиот етнички сепаратизам“; случајот на К. П. Мисирков (стр. 235-569).

Целта на Ангелопулу, како што и самата вели, не е да се задржи само на личноста на Мисирков, на неговата дејност и на последиците од неа: таа, напротив, сака да го стави Мисирков во точно утврден контекст и да го најде неговото место во сложената мрежа од настани во периодот кој непосредно му претходел. Претпоставената читателска публика на Ангелопулу, пак, има сосем мали или никакви предзнаења за проблематиката која се обработува, та работите треба да се претстават јасно и, над сè, детално: оттаму и потребата за такъв и толкав прв дел, поделен на две поглавја: *Македонизмот и македонистичкото* (стр. 33-122), и *Икони на „македонскиот сепаратизам“ (1878-1902)* (стр. 123-233). Во првиот дел главно е обработен „македонизмот“ како движење, а особена нагласка е дадена на неговиот одглас во Бугарија и Србија: педесетина страни се посветени на „македонизмот“ и српската политика во Македонија во последните две децении на XIX век, а четириесетина – на првите траги на „јазичниот и црковниот македонизам“, како и на корелацијата на „македонизмот“ и бугарската национална преродба во Македонија. Како што веќе кажавме, тука ќе се задржиме само на неколку основни поставки на авторката, со цел на читателот што подобро да му ги прене-

семе нејзините ставови и општите правци на размислување.

Проблемите во разработката на Ангелопулу стануваат очигледни уште на почетокот на текстот. Целта на авторката е, најпрвин, да долови што воопшто значи „македонизам“, на кој начин тој треба да се сфати (движење?; национална ориентација?; припадност?) и како да се вклопи во контекстот на случувањата во тој период. За жал, станува јасно дека таа си наметнала мошне тешка, ако не и невозможна задача – да го објасни на грчката публика поимот „македонизам“, но да не го објаснува поимот „Македонец“. Затоа, таа прибегнува кон елегантно решение и го објаснува „македонизмот“ преку терминот „македонска интелигенција“. Читателот треба да сфати дека „македонската интелигенција“ се, всушност, писмени и образовани Словени од географска Македонија кои се школувале во Бугарија, во време во кое „Македонец“ значело исто што и „македонски Бугарин“, поточно „брат“ (sic) роден на територијата на Македонија.

Но ова, сè уште, никако не ни помага да сфатиме зошто кај овие Бугари од Македонија би се јавила потреба од „македонизам“, особено зашто, според Ангелопулу, оваа македонска интелигенција, свесна за словенската припадност и горда на македонското потекло, созрела токму во време на кулминацијата на бугарската национална преродба и, како што следува, ја прифатила бугарската етничка идеја, зела удел во бугарската преродба, се населила во Бугарија и зела удел во јавниот живот на државата. Клучот на проблемот, се вели понатаму, е тоа што во последната деценија на XIX век во Бугарија доаѓа нов бран на македонска интелигенција, нови „браќа“ кои не биле задоволни од начинот на кој Бугарија ги застапувала идеите на словенското население во географска Македонија; некои од нив – на несигурен и не многу отворен начин – почнале срамежливо да излегуваат во јавноста со идеја дека можеби е најдобро јасно да се разграничат интересите

на македонските Словени од интересите на Бугарската држава, што би можело да значи и „автономизација“ и, дури, отцепување на овие Словени од матицата. Но, објаснува авторката, овие „македонисти“ најмалку биле „сепаратисти“: откако од бугарската јавност биле обвинети за сепаратизам, тие категорично ги отфрлиле овие обвинувања како нечесни подметнувања, со што може да се доведе во прашање искреноста на нивниот сепаратизам. Авторката се прашува дали кај овие „македонисти“ воопшто имало какви и да е сепаратистички размисли; поскоро, заклучува дека станува збор за незадоволство и горчина од неефективната политика на „мајка“ Бугарија, искажани на начин на кој најдобро би се привлело вниманието на јавноста. Ангелопулу истакнува дека нејзините наоди се поткрепени и од тогашниот бугарски печат, во кој овие луѓе постојано се одбележани како „таканаречени“ сепаратисти.

Читателот ќе се согласи дека, ако нештата се претстават на ваков начин, „македонизмот“ ја губи својата смисла и – недоволно објаснет и недефиниран – добива статус на призрак, на опортунна идеја со која кокетирал дел од исто толку слабо дефинираната „македонска интелигенција“ во Бугарија. А таа интелигенција, пак, во очите на читателот е лабаво врзана група луѓе, без јасна национална определба: за Ангелопулу, тие се час „Словени“, час „Македонски Бугари“, час „Бугари од Македонија“. Но овој *circulus vitiosus* (во кој авторката влегува свесно, со цел да не му даде на „македонизмот“ никаква национална перспектива) кажува по нешто и за нејзината методологија: обезличувајќи го „македонизмот“ и „сепаратизмот“, таа се лишува од основната потпора за целиот нејзин труд, зашто – наместо да го смести Мисирков во разбирлив контекст, таа го лишува од секаков контекст.

Минуваме преку второто поглавје од првиот дел, во кој е прикажана дејноста на Шахов, Лозарите и Гулабчев и во кој се прикажани весниците „Југозападна Б’лгарија“ и „Македонскиј глас“; со

нив, како што веќе кажавме, детално ќе се позанимаваат специјалистите, а ние ќе продолжиме со начинот на кој Ангелопулу го поврзува К. П. Мисирков со „македонизмот“ и „таканаречениот сепаратизам“ за кој зборуваше претходно.

Во вториот дел од трудот, „Македонскиот етнички сепаратизам“: *случајот на К. П. Мисирков* (стр. 235-569), македонскиот сепаратизам веќе не е „таканаречен“: според авторката, Мисирков е првиот деец кој јавно и јасно се ставил во негова одбрана. Всушност, Мисирков и не бил дел од оваа „македонска интелигенција“, зашто имал српско образование и долго време живеел во Русија (дали е тоа објаснувањето за „вистинитоста“ на неговиот сепаратизам?), но сепак имал врски со софиските студенти од македонско-бугарска националност (sic) и објавувал текстови во бугарски гласила.

На животот и дејноста на Мисирков до 1903 им се посветени безмалку стотина страници, што укажува колкава е длабочината и деталноста до која оди авторката прикажувајќи го неговиот живот. Кулминацијата на нејзината анализа, сепак, е трактатот „За македонските работи“ и неговата содржина. Но всушност, ова значи и нови проблеми со кои авторката се обидува да се справи. Според неа, треба да се признае дека во ова време – покрај сложените политички, културни и економски фактори кои влијаат врз решавањето на македонското прашање – може да се зборува и за постоење на „македонски фактор“; тезите на Мисирков, според неа, навестуваат свест и желба за политичко осамостојување, веројатно условено од етничко осамостојување, што пак подразбира негување на автентичниот јазик и обичаите на македонските Словени. Читателот тука мора повторно да застане и да се запраша – од каде произлегле автентичниот јазик и обичаите, та и желбата за етничко и политичко осамостојување? Од „македонската“, всушност „бугарската“ интелигенција, од лабаво поврзаната група (македонски) Бугари родени во Маке-

донија?

Од авторката, во најмала рака, се очекува да објасни дали *идејната йодлоџа* на Мисирков треба да се бара кај гореспоменатите луѓе, огорчени на „мајка“ Бугарија, кои категорички се оградувале од „сепаратизмот“ кој им се припишувал, или станува збор за сосем нов развој, свежа идеја – а доколку е така, човек мора да се запраша зошто служеа првите двеста страници од трудот. Но, одговор нема; наместо одговор, следува констатацијата дека идеите и ставовите на Мисирков и не се толку цврсти и бескомпромисни колку што звучат. „Македонски фактор“ навистина имало, но проблемот е во тоа што неговата важност е предимензионирана во последните педесетина години од скопската (sic, а не „македонската“) историографија.

Би се очекувало тезите на Мисирков да бидат во центарот на проучувањето на авторката и, штом веќе го довела читателот до нив, да ги толкува и подржува или побива. Наместо тоа, Ангелопулу се префрла врз севкупното окружување на Мисирков и, особено, врз неговата личност, истражувајќи го неговиот карактер и барајќи врска меѓу неговиот тежок живот и неговите ставови. И тука, всушност, најпосле може да се препознае вистинската причина за интересот на Ангелопулу.

Читателот ќе се запраша – зошто е сето тоа важно? Затоа што, како што и самата истакнува, Скопје ги цени Мисирков и неговиот трактат како еден од клучните докази за постоењето на македонска национална мисла и македонска преродба, факт со кој се замолчуваат оние кои гледаат со недоверба на постоењето на „македонски јазик“ и „македонски народ“. По цена да биде напаѓана поради пристапот *ad hominem*, таа сепак мисли дека таквиот пристап е неизбежен; Мисирков бил човек со „интересни“ ставови, несомнено условени од неговото животно искуство и, што е многу важно, неговите ставови предизвикале „понатамошни последици“. Ќе насетиме – сега треба да се изместат од рамнотежа „последниците“...

а тоа може да се стори само ако се изместат Мисирков.

И навистина: следува анализа во која авторката прифаќа дека кај Мисирков, но и кај други дејци од тој период (кај Чуповски, на пример), се зборува за македонски јазик и за македонска припадност. Но, нивното влијание во никој случај не можело да биде големо - сите тие „нови македонисти“ биле „случај сами за себе“. Тие соработувале сосем малку (или воопшто не соработувале); немале заедничка идеја, ниту заеднички настап; околу нив (околу секогo посебно) се собирале неколкумина непознати луѓе; издавале статии, но во гласила кои сами ги издавале и печателе; печателе малку примероци и, по правило, само по неколку броја. Тврделе дека го претставуваат „македонскиот народ“, а одгласот на нивните идеи бил ограничен, туку речиси го немало. Книгата на Мисирков била повлечена, а авторот претрпел остри критики; првиот број од списанието „Вардар“ никогаш не излегол во јавност. Мисирков, во суштина, добил цена многу подоцна, кога „некои“ (авторката не прецизира – луѓе?; истражувачи?; историчари?; политичари?) кај него нашле аргумент за македонска етногенеза и згодна теоретска база за македонизмот во XX век.

Пред да откриеме кои се спомнативе „некои“, да го заокружаме досега кажаното: зад преголемата деталност, изобилството информации и длабочината на анализата, може да се препознае интересна идејна (и сижејна) линија: вистинското прашање не е ниту што е македонизмот, ниту зошто се јавил, ниту какво е местото на Мисирков во балканската историја, туку едноставно – дали Мисирков, како деец, но и како човек, навистина го заслужува местото и вниманието што му се посветува, или не. Не треба да прашуваме што би значел негативниот одговор – „скопската“ историографија би изгубила подлога, а нејзините ставови би биле редуцирани до апсурд, зашто нивната тежишна точка е лажна.

Дојдовме и до крајната точка на

анализата на Ангелопулу. Од она што може да се заклучи од собитојата во негово време, Мисирков ниту имал посебна улога, ниту како деец предизвикал посебно внимание. Главна улога во „воскреснувањето“ на неговите идеи одиграла Коминтерната (гореспоменатите „некои“), на која и одговарало создавањето македонска држава во рамките на СФРЈ. Мозаикот бил склопен: била најдена идејна подлога (Мисирков), која требало да се промовира доволно гласно и убедливо („скопската“ историографија) со поддршка на силен, авторитарен режим (СФРЈ, поточно КПЈ) и разбирање од идеолошките истомисленици (БКП која, на пример, ги вратила моштите на Гоце Делчев во Скопје и имала намера – но се премислила – да им го „подари Илинден“ на соседите од СРМ).

Авторката објаснува: она што, во суштина, се случило во Скопје е многупати видена работа, наречена *митологизација во националната историја*. Митологизацијата, сама за себе, е редовна појава во секоја национална историја, но е особено негативна појава во „македонската национална историја“, напишана само за да се оправда постоењето на „македонска нација“. Дваесетина години по неговата смрт, неговите идеи (од кои и самиот се откажал!) се обистиниле, а писателите и историчарите го креваат на пиедестал. И така, идеите зачнати од „малубројна, безначајна и безгласна група луѓе кои членувале во политички и литературни дружини“, чија крајна цел била само „да ги различат интересите на Словените во Македонија од официјалните интереси на Бугарија и Србија“, станале реалност.

Тука би завршиле со извлекувањето на главните поенти од трудот на Ангелопулу. Беше доволно и, над сè, мошне јасно. Сепак, нужно е да се кажат уште неколку збора. По сево ова, читателот не може, а да не се запраша – чумо толкав и таков труд, и дали има (и која е) научната поента на авторката (политичката веќе ја сфативме). Со Мисирков, вели таа, се запознала преку делата на современите

„скопски“ и бугарски историчари, но сè што сфатила е дека меѓу двете историски школи има непремостливи разлики. Таа се почувствувала повикана да ја осуди исклучивоста на спротивставените страни: Мисирков бил „етнички идеолог и втемелувач на македонскиот јазик“ за едните, а „национален предавник и орган на српската пропаганда“ за другите, што ја уверило дека „македонците работи ниту се претставени, ниту се сфатени онака како што навистина треба да се претстават и сфатат“.

Значи, водена од оваа благородна помисла, авторката се обидела да застане на средината и, *sine ira et studio*, да фрли светлина на проблемот. И така, освен Мисирков-втемелувачот и Мисирков-предавникот, го добивме и третиот Мисирков, според Ангелопулу, оној вистинскиот. Пред нас е еден храбро демитологизиран Мисирков, човек со српско образование, можеби агент на српската политика за „дебугаризација“ на Македонија, кој (истовремено и наспроти претходно) зборувал за бугарството на населението во Македонија и, особено во Кишинев, дејствувал јасно про-бугарски. Веројатно збунет од напоредното служење на две пропаганди, овој Мисирков немал јасна претстава што

е, та иако едно време се оптоварувал со призрачни македонистички идеи, сфатил дека тоа не е многу мудро, ниту исплатливо, па навреме се откажал од нив. проблемот е што „некои“ тоа не го сфатиле, та све, и цел еден век подоцна, сè уште „одбиваат да сфатат“.

Тоа би било отприлика сè што во моментот би можело да се каже за делото на Ангелопулу, со кое уште еднаш, на маестрален начин, сме потсетени дека од погрешни премиси, без оглед на исправноста на доказната постапка и покажаната методолошка вештина, може да произлезе само погрешен заклучок. Она што ќе го изненади читателот, е дека потписникот на овие редови топло ја препорачува книгата за превод: овој, ваков Мисирков заслужува – и дури бара! – долг, сериозен и аргументиран одговор од нашите специјалисти за овој период. Ним треба да им биде дадена можноста не само да спорат, туку од своја страна да ги „демитологизираат“ премисите на Ангелопулу. Но, ако книгата се преведе, а одговорот изостане, од оваа книга може да произлезе само штета.

Војслав Сараќински

ГЛАСНИК – СПИСАНИЕ НА ИНСТИТУТОТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА, год. 48, бр. 1-2, стр. 316, Скопје 2004

Списанието „Гласник“, во издание на Институтот за национална историја, кое излегува двапати годишно, а следната година го бележи својот 50-ти роденден, во македонската научна мисла се доживува како поопшта публикација што ја пополнува празнината во нашата историска активност. Ова списание на преден план ја презентира историската вистина за нашата национална судбина и осветлува факти и настани битни за пот-

врда на македонскиот идентитет и национална самобитност.

Содржината на овој број на списанието е застапена во 4 рубрики: Статии, Материјали-документи, Полемики-критики и Рецензии-прикази.

Во секоја од овие рубрики ќе се забележи студиозниот приод во разгледувањето на материјата. Кон статиите е приложено и резиме на некој од светските јазичи.